

ds. Joep Dubbink

Schriftlezingen: Jozua 4:19-24, 5:1, 10-12 en Johannes 6:1-15

Gemeente van onze Heer,

Wat heeft een mens nodig, werkelijk nodig? Waar kun je echt niet buiten? Allereerst natuurlijk eten, voedsel. Niemand kan lang zonder voedsel, en brood is in de bijbel en ook bij ons codewoord voor 'het noodzakelijke voedsel'. Brood op de plank, daarmee duid je op de basis van je bestaan. Al na een paar uur zonder voedsel krijgen we trek – 'honger' mocht ik het van mijn ouders niet noemen, honger was er vroeger in de oorlog geweest en nog in sommige landen, wij hadden hooguit trek. Is dat zo? De verhalen van de voedselbank en van leerkrachten die boterhammen meenemen voor de kinderen die zonder ontbijt naar school gestuurd worden, die vertellen iets anders. Voor sommigen hangt het erom, ook in onze samenleving. De afgelopen tien jaar is het aantal daklozen verdubbeld.

Maar letterlijke honger is inderdaad niet het eerste probleem in onze samenleving, eerder overconsumptie en overgewicht – al kan ook dát te maken hebben met goedkoop, ongezond fastfood. Maar ook wie wel dagelijks drie goede en gezonde maaltijden krijgt, en dat zullen de meesten van ons zijn, kan 'honger': smachten naar iets wat eigenlijk heel erg noodzakelijk is. In onze situatie van nu is dat misschien vooral wel direct contact, knuffels, aanraking – we spreken niet voor niets over 'huidhonger'. Behoefte aan iets beleven, want je terugtrekken in je eigen huis, dat kan na een jaar een obsessie worden. En het kan ook iets groter, iets minder op jezelf gericht: sprak Jezus zelf niet over 'honger en dorsten naar gerechtigheid', dat verlangen naar een wereld die eerlijker is, en duurzamer?

En wat vertelt ons dit verhaal daar nu over? Ik heb al heel wat keren over die 'wonderbare spijziging' gepreekt, en ik heb nog steeds niet het gevoel dat ik het helemaal te pakken heb. En dan lezen we vandaag ook de versie uit Johannes, en u weet, Johannes is een bijzonder evangelie – komend jaar, vanaf Pinksteren, zullen we heel veel Johannes gaan lezen, bijna zijn hele evangelie, we kunnen er vandaag vast wat inkomen. Eén van de eigenaardigheden van Johannes is, dat Jezus altijd boven het gebeuren staat, de scene beheerst en alles doorziet: ook hier. En verder zit zijn evangelie vol met verwijzingen, hints naar andere verhalen, andere bijbelteksten. Het is één ding om die op te sporen, dat lukt soms, maar het is nog iets anders om ook te snappen wat Johannes ermee wil zeggen.

Belangrijk bij Johannes is het woord 'teken'. Johannes spreekt geregeld over de 'tekenen' die Jezus doet, wij zouden dat wonderdaden noemen. Het eerste is de wijn bij de bruiloft van Kana (Joh. 1:11), het genezen van de zoon van de hoveling uit Kafarnaüm wordt het tweede teken genoemd (Joh. 4:54) en dan houdt het evangelie op met nummers: vermoedelijk zijn het er zeven, waarvan dit dan het vierde zou zijn.

Dat het woord 'teken' hier belangrijk is, zie je aan het begin, waar de menigte Jezus volgt *vanwege* de tekenen die ze steeds te zien krijgen (vs. 2), en aan het eind, waar dit teken van de broden ertoe leidt dat ze hem koning willen maken.

Jezus zelf doet die tekenen wel, maar tegelijk heeft hij een probleem met mensen die alleen maar in hem geloven vanwege de tekenen; hij is immers veel méér dan een wonderdoener (Joh. 4:48; 6:26). Dat is ingewikkeld. 'Doe ze dan niet', zou ik zeggen, 'laat de mensen alleen in je geloven om wat je te zeggen hebt, dan loop je niet het risico dat je verkeerd begrepen wordt als wonderdoener!' Maar dat doet Jezus niet: blijkaar zijn die tekenen toch belangrijk.

Een teken duidt iets aan, het be-*teken*-t iets. Wat dat teken beduidt, dat komt verderop in dit hoofdstuk uitvoerig aan de orde, en dan blijkt: *Jezus zelf* is het brood. Luister maar naar zijn eigen woorden: 'Ik ben het brood dat leven geeft. Wie bij mij komt zal geen honger meer hebben, en wie in mij gelooft zal nooit meer dorst hebben' (Joh. 6:35). Gaat het dus allemaal om het geestelijke, om het geloof, om het weten dat je bij Jezus mag horen, om aardse geborgenheid en hemelse zaligheid eventueel? Ik zal niet zeggen dat die dingen niet belangrijk zijn! Maar tegelijk denk ik dat het niet alleen daarom gaat. En dat het brood niet achterwege had kunnen blijven.

Dus we moeten opnieuw nadenken over het begrip 'teken'. Een echt teken is niet zomaar een willekeurig dingetje. Symbolen doen ertoe: als iemand de vlag van jouw land, of het boek van jouw godsdienst verbrandt, of vernietigt, dan doet je dat iets. Of neem een trouwring: je kunt zeggen, daar zit 't hem niet in, de liefde van twee mensen voor elkaar wordt niet uitgedrukt door die ring, die zit in je hart, je gedachten, je beleving. Maar raak 'm maar eens kwijt, zo'n ring – dan merk je dat dat pijn doet, dat in dat teken toch meer zat van de zaak zelf dan je wilde toegeven.

Dat brood dat Jezus deelt, dat is zo'n soort teken. Het gaat niet om het brood, en toch kun je er niet buiten.

Even dat bekende verhaal. Er zijn veel mensen, en Jezus wil hen te eten geven. Hij stelt Filippus op de proef: hoe ga je dit oplossen? Filippus kan rekenen. Snel uitgerekend, 5000 gezinnen, da's minstens 200 denarie (200 keer het dagloon van een arbeider), omgerekend naar onze tijd (minimumloon): € 15.552. Dat hebben ze niet: mooi plan maar gaat niet lukken. Goed dat je naast luchtfietsers nog realisten hebt.

Maar daarmee komt het verhaal niet van de grond! Als het al zo gaat bij een eenvoudige maaltijd, hoe moet dan het koninkrijk van God ooit tot stand komen?

Andreas komt met een voorstel. Hulde voor hem: hij slaat het plan niet meteen dood, maar geeft het een kans, 'Kijk hier eens; als we nou eens...'. Zulke mensen heb je soms nodig. Zelfs een aarzelend begin (want hij zegt er meteen bij 'het zal wel niet genoeg wezen') kan iets worden. Waar komt hij mee aan? Met een kind, een jongen, met wat broden en twee vissen. Of die jongen er zelf mee aankwam, of hij het aan Jezus en de leerlingen wilde geven, als eerbetoon, of dat hij zo naïef was dat hij dacht dat daarmee de hele menigte gevoed kon worden? Blijft allemaal in het duister.

En dan gaat Jezus het brood 'doorgeven'. Onze vertaling heeft het braaf over 'verdelen', breken en delen zoals de andere evangeliën het beschrijven, maar eigenlijk is wat Jezus doet doorgeven, in de zin van 'effe doorgeven', maar ook in de zin van 'doorgaan met geven, maar blijven geven'! En daarmee lukt het. Mensen worden gevoed, en er is over, veel over, 12 manden, voor elke stam in Israël een. Wat is daar aan de hand? Wat is dat voor wonder?

Er zijn grofweg drie antwoorden. Een: Jezus vergroot de hoeveelheid brood tot de honderden kilo's brood die nodig zijn voor zoveel mensen, een materieel wonder. Twee: Jezus maakt er hele kleine stukjes van, maar zo'n heel klein stukje is die dag genoeg om iedereen een gevoel van verzadiging te geven, hetzij magisch, hetzij psychologisch. Drie: het voorbeeld van het delen bracht anderen ertoe, het brood dat ze bij zich hadden te delen met elkaar, waardoor er genoeg en zelfs over was. Kiest u maar.

Weet u, met geen van drieën kan ik helemaal uit de voeten. De eerste oplossing is me te eenmalig, te wonderlijk: Jezus kan iets wat wij niet kunnen, hoera, leve Jezus, maar wij kunnen dat niet, wat zegt het dan, wat lost het voor probleem op? De tweede, die hele kleine stukjes, is me te onwaarschijnlijk en te psychologisch, en ook te vergeestelijkend: als Jezus aanwezig is, nou, dan maal je niet om brood, dan ben je op het hogere gericht. Zou het? Is dat niet een beetje luxe gedacht? Met honger

(pardon, met trek) kan ik me slecht concentreren op wat voor hogers dan ook. En nummer drie, 'waar gedeeld wordt is genoeg'? Die versie klinkt plausibel en ook voor ons praktisch haalbaar en sociaal, met een mooie boodschap, maar er zit me iets dwars: het staat er niet en het is me te plat.

Ik zou het geheim intact willen laten. Het is niet voor niets, dat het in het verhaal niet wordt uitgelegd, 'zo deed 'ie dat'. Zoals in de meeste 'wonderverhalen' het moment van het wonder nu juist niet wordt verteld. Het gaat om Jezus, het teken wijst naar hem; bij hem moet je wezen, zijn woorden, zijn richting, zijn leven, zijn liefde-tot-in-de-dood, daar is toekomst te vinden. En tegelijk gaat het ook om het teken zelf: waar mensen rondom Jezus samenkomen kan eenvoudig geen gebrek zijn, geen tekort, geen honger. Daar kan het niet anders of er is overvloed; wat het kleinste kind maar inbrengt, dat wordt doorgegeven en iedereen neemt en eet en heeft voldoende.

Het verhaal heeft een overvloed aan brood, maar ook een overvloed aan symboliek en verwijzingen. Ik noemde al de twaalf manden: hier is Israël, hier is het volk van God bijeen. Zijn de *vijf* broden niet de vijf boeken van de Thora, de wet van Mozes, die weliswaar volgens Johannes z'n beperking heeft maar toch maar vertelt over het manna, het wonderlijke brood van hierboven, dat God schenkt?

Had ik al verteld dat het gebeuren bij Johannes op een berg plaatsvindt? Maaltijd op een berg: wie denkt niet aan de maaltijd op de berg met God, van die 70 getrouwen die met Mozes mee mochten als vertegenwoordigers van het volk, toen hij de wet van God ontving (Ex. 24). En die andere maaltijd waarover Jesaja spreekt (Jes. 25:6-9), met iedereen, alle volkeren, als alles goed komt? Zou dit bedoeld kunnen zijn als maaltijd-halverwege? Want het einde is er nog niet!

Als de menigte – nu doorpakken! – Jezus dan maar meteen tot koning wil uitroepen, dan neemt hij de wijk, hij trekt zich terug. Dat is geen weglopen voor de hitte van de strijd, dat is juist omdat strijd en lijden nog moeten komen, omdat er geen sluipteg is daarbuiten om naar het koningschap. Maar dat komt, in die laatste weken naar Pasen toe.

En Jozua, wat doet die er nou bij? Omdat Jozua Pesach viert, en het verhaal van de broden en de vissen ook 'kort voor Pesach' plaatsvindt. En omdat Jezus zelf, in de discussie verderop in dit hoofdstuk, spreekt over het manna, 'brood uit de hemel' in de woestijn – en we lazen precies dat stukje waar het manna ophoudt, omdat het overbodig is geworden. Immers, in het beloofde land kun je leven van wat dat land opbrengt, hoef je je hand niet meer op te houden. En omdat Jozua ook een teken opricht: die twaalf stenen, uit de rivier de Jordaan gehaald, om aan te geven: hier is het gebeurd, hier heeft God ons die toekomst geschonken die we niet meer verwachtten, bevrijding uit de slavernij, 'gezegend land om in te wonen' (Liedboek vd Kerken, 302:1). Natuurlijk kun je ook in je hoofd geloven en dankbaar zijn, maar echte zegen, echte toekomst, die krijgt tastbare gestalte.

Zo hadden wij ook, in andere tijden, vandaag zeker avondmaal gevierd. *Onze* herinnering aan wat ons geschonken wordt, en hoe mooi had dat gepast op biddag: stilstaan bij de opbrengst van het land, bij dat wat ons gegeven wordt – al moet er hard voor gewerkt worden! Delen van wat je geschonken is, weten dat het om méér dan brood gaat en tegelijk, dat het een opdracht is om het brood en alles wat de aarde geeft eerlijk te delen – en daaraan ontbreekt het op een verschrikkelijke manier. Dat alles doen we nu al een jaar *niet*.

Ik heb nu al een paar keer gezegd: tekens doen ertoe, het aardse, het tastbare, doet ertoe. Dus dat betekent ook dat ik u en mezelf nu niet zomaar kan troosten met 'ach, het wezenlijke, dat zit toch in je geloof, dat is wat je ziel en wat je geest beroert?' Dat mag wel zo wezen, maar een mens heeft ook een lijf, wil proeven, zien, ruiken, wil haar en zijn honger stillen, diepzinnig verlangen en evengoed het tastbare. Natuurlijk, woorden zijn beter dan niets, beeld en geluid op afstand is beter dan niets, maar het haalt het niet bij het echte ontmoeten, tasten, proeven.

Over dat alles gaat het vanmorgen. 'Brood, daar zit wat in!' – die slagzin heeft nog heel wat meer diepgang dan de branchevereniging van de broodbakkers beseft...

Tot slot: het is niet alleen biddag vandaag, het is ook nog eens 'Laetare', zondag 'verheug u'. Dat is het midden van de veertigdagentijd, en de traditie van de kerk heeft deze zondag ietsje lichter van kleur gemaakt dan de overige; deze tijd is een tijd van inkeer en bezinning, je realiseren waarin je tekortschiet, en dat is voor een mens soms heel nuttig. Vasten ook – daar ben ik maar helemaal niet over begonnen dit jaar, we missen al zoveel, moet ik u en mezelf nou ook nog extra soberheid voor gaan houden, en jezelf nog meer ontzeggen? Maar goed, veertig dagen houden we dat niet vol, dat wisten ze eeuwen terug al, vandaar deze zondag halverwege, met roze als kleur, en niet voor niets deze lezing over een rustmoment, een goed moment samen. 'Klein Pasen' noemen ze het ook wel hier en daar. En ook dat moeten we dus 'op afstand' vieren, met woorden en beelden en muziek maar zonder ontmoeting en maaltijd samen. Het is niet anders: dat het ons des te meer laat uitkijken naar – nee, niet naar het einde van de coronatijd, dat komt wel, maar naar die maaltijd waar we allemaal naar verlangen, naar op weg zijn. Amen.